

UDK 821(497.6).09-95 V. Preljević

Primljeno: 01. 04. 2019.

Stručni rad

Professional paper

Jasmina Đonlagić Smailbegović

POBJEDA KULTURE U PROSTORU GUBITNIKA

**Vahidin Preljević, *Nakon imperije*, KDBH "Preporod",
Zagreb, 2018.**

*Čuo sam da je Austrija anektirala Bosnu. A zašto
i ne bi? Neka bude sve na okupu kad jednom sve
prestane postojati.*

Karl Kraus, *Apokalypse*

Knjiga *Nakon Imperije* velik je i značajan poduhvat posvećen širokoj kulturološko-književnoj temi ukorijenjenosti naslijeđa Austro-Ugarske u bosanskohercegovačkom biću. Autor, profesor Vahidin Preljević, dobitnik je mnogobrojnih priznanja za istaknuta dostignuća u naučnom radu pri čemu treba posebno istaći *Počasni križ za nauku i umjetnost* Republike Austrije. Zaslužio ga je nizom velikih nučnih projekata i obimnih publikacija koje u fokus stavljaju upravo povezivanje bosanskohercegovačkog i austrijskog kulturnog naslijeđa i otkrivaju široka prostranstva u vezama između dvaju kultura.

Obilježavanjem stogodišnjice od početka Prvog svjetska rata 2014. godine u žižu interesovanja istraživačkih poduhvata prispjela su propitivanja poznatih i uvriježenih naučnih svatanja, diskursa, interpretacija i narativa u kontekstu austrougarske vladavine na prostorima Balkana. Kritičkim promišljanjima nastoji se produbiti spoznaja o odnosu između Imperije i Bosne i Hercegovine kao anektirane provincije, s posebnim akcentom na proces kulturalne razmjene koji je odigrao značajnu ulogu u formiranju bosanskohercegovačkih identitetâ. Austro-Ugarska je svojim snažnim

djelovanjem u svim sferama društvenog života ostavila pečat i ucrtala pravac kojim je bosanskohercegovačko društvo velikim dijelom i nakon raspada Carevine nastojalo da kroči, a sjenke, valeri i svjetla koje baca i stotine godina poslije svjedoče da je kulturno nasljeđe Habsburške monarhije itekako živo u bosanskohercegovačkom biću.

Vahidin Preljević u svojoj novoj knjizi raščlanjuje procese u književnosti i kulturi pokrenute u periodu austrougarske uprave, koji su s jedne strane bili motivirani težnjom ka modernizaciji i osavremenjivanjem, a s druge strane neki od njih štaviše bili revolucionarno nastrojani spram austrougarske imperijalne prakse. Iscrtavanjem paralelnih slika o zbivanjima u raznim centrima Monarhije autor nastoji dati širu sliku kompleksnosti zbivanja u okviru nekadašnjih granica “habsburškog kompleksa”, te u izvjesnoj mjeri revalorizirati ili naknadno učitati značenja historijskim zbivanjima. Poetiku Musilovog romana *Čovjek bez svojstva* Preljević nastoji iščitati kao metakomentar spomenutih zbivanja, riječju, metapovijesni roman *koji ispituje svoje vlastite granice, svoj povijesni kontekst, ali i sam smisao povijesti, odnosno bolje rečeno: smisao koji mi dajemo povijesnom toku* (str. 22). Musilov satirički prikaz portage za velikom idejom Habsburške monarhije na najbolji način oslikava karakter povezanosti provincija unutar Imperije, te artikuliše *dramu pripadanja* koja se zaoštava u trenutku raspada imperijalnog konglomerata. Musilovo poimanje identiteta se esencijalistički naslanja *na teorem o sudbinskoj pripadnosti koja u sebi ima neku suštinu, iz koje se, po logici stvari razvija put prema tačno određenom cilju, odn. Musilovim rječnikom kazano, prema imaginarnom potpunom samoostvarenju jednog karaktera, a to znači prema potiskivanju, podređivanju ili poništavanju svih drugih svojstava, koja se pored jedinog istinitog, sad proglašavaju lažnim* (str. 34). A takav je koncept identiteta jedino moguć na osnovu iskustava i nasljeđa Monarhije. Preljević nastoji predstaviti u kojoj mjeri se spomenuti okvir javlja i kod drugih književnika čiji se rad oslanja na *habsburški mit kao kulturni model u kojem je moguće pomirenje poretka i diverziteta, slobode i reda, individualnosti i pripadanja* (str. 35). Za autora, kako vidimo, postkolonijalna perspektiva je pretpostavka razumijevanja impulsa i imperijalne strukture književnosti, kao i kolonijalnog karaktera Drugog, štaviše, ona je nezaobilazan alat u komparativnom proučavanju književnosti na prostorima nekadašnje Austro-Ugarske Monarhije.

Autor posebno naglašava da i bosanskohercegovačku književnost nije moguće proučavati izolovano, izvan previranja unutar Imperije i njenih kasnijih tekovina, već naprotiv, razvoj moderne bosanskohercegovačke književnosti je upravo rezultat uključenosti Bosne i Hercegovine u interliterarnu zajednicu koja je odigrala ključnu

ulogu u procesu emancipacije pisane riječi i pripajanja na aktuelne tokove književnog Zapada. Nastanak kulturne i književne elite po zapadnim uzusima bio je pretpostavka za stvaranje estetske autonomije, ali i za one tendencije unutar kojih književnost biva upotrijebljena kao kulturno-političko sredstvo u borbi za nacionalnu emancipaciju: *... jer u nedostatku političke moći kultura, a posebno jezik i književnost, postaju najvažnija poprišta (anti)kolonijalne oslobodilačke borbe. Fantazma tuđinske vlasti, koja neprestano ugrožava i guši dragocjene osobine narodne duše, postaje motor mita o oslobađanju, koje (...) ujedno predstavlja i ponovno osvajanje prostora moći. Izgon stranog iz prostora izranjavanog tijela narodnog postaje najvažniji incentive predstojeće borbe za slobodu* (str. 83). Tako Preljević antiimperijalnu retoriku i djelovanje intelektualnog kruga bliskog sarajevskim atentatorima vidi kao kontinuitet (anti)kolonijalne diskurzivne tradicije začete u djelima Friedrich Schillera, uz kritičku rezervu prema potonjoj zloupotrebi Schillera pri čemu potencira Vladimira Dedijera i njegovu studiju o Schillerovoj ‘poveznici’ s atentatom, u kojoj je srpski historičar pokazao sklonost ka konfabulaciji i učitavanju: *Šilerove ideje o romantičkim pobudama za ubistvo tiranina, izražene u Viljemu Telu, bile su, pisao je Dedijer, neka vrsta biblije za mladobosance. Kod mrtvog Žerajića policija je našla beležnicu punu citata iz Šilera*. (str. 88)

U kontekstu *Habsburške Bosne* autor nastoji što je moguće jasnije obuhvatiti i raščlaniti kompleksne odnose koji su vladali na bosanskohercegovačkom prostoru u periodu od 1878. do 1914. godine. Raščlamba pri tome ide u dva pravca. Prvi, koji oslikava *imaginarnu poziciju Bosne u narativima austrijske književnosti koja se mijenjala od krute polukolonijalne paradigme civiliziranja prema paradigmi heterogenosti, izraženoj u Hofmannsthalovoj sintagmi ‘naši muslimani’* i drugi pravac obilježen snovima o oslobođenju naroda od okova imperije (str. 119). Hofmannsthal zauzima centralno mjesto u Preljevićevu razumijevanju poetike (post)imperijalnog doba, budući da opus ovoga pisca oslikava duboku isprepletenost književne estetike i refleksija o kulturi i identitetu unutar habsburške imperijalne konstelacije, a što se može pratiti od Hofmannsthalovih književnih početaka, preko esteticističkih eseja o književnoj dekadenciji do zaokreta prema socijalnim temama u okviru drame. Habsburški kompleks autor prati i u poetici Josepha Rotha, naglašavajući da je i kod njega *riječ o specifičnom postimperijalnom kulturno(historijsko)m mitu, odnosno o sklopu narativa, slika i figura u kojima prednacionalističko doba, odnosno prostor na koji se mit referira, biva predstavljen kao utopija inkluzivnog koncepta pripadanja, u kojem (...) pripadnost Austriji nekog subjekta može značiti da ostaje Nijemac i ostaje Jevrej (...)*(str. 183). Roth će, poput Hofmannsthala, u svom književnom opusu

još dugi niz godina razvijati sopstvenu verziju spomenutog mita, a koji će na sličan način biti oblikovan i oživljen unutar Praškog kruga i postimperijalne praške književnosti koja se također dala u potragu za kulturnim i političkim identitetom.

Varijacija Habsburškog mita za Preljevića je i ono što se označava pojmom srednjoevropska poetika kulture a vezuje se za *imaginarni srednjeevropski kulturni prostor (...) fluidni međuprostor neprestanog preplitanja različitosti (...)*. U skladu s tim srednjoevropski čovjek je imaginarna figura nastala u okviru imperijalne konfiguracije, ali figura koja je naučila da mijenja političke okvire i da *zaspi u jednoj i budi se u drugoj državi ili drugom poretku* (str. 257). Stoga je i prostor njegovog djelovanja na ruševinama nekadašnje imperije, ma koliko djelovao kao prostor gubitnika, ispunjen mnoštvom kulturnih formi koji se i dalje rađaju, žive i djeluju.

Adresa autora

Authors' address

Jasmina Đonlagić Smailbegović

Univerzitet u Tuzli

Filozofski fakultet

j.djonlagic@gmail.com